

Posudek oponenta disertační práce

Téma: Služebnosti

Autorka: Mgr. Bc. Kateřina Heřmanová

Oponent disertační práce: doc. JUDr. Jindřich Psutka, Ph.D.

I.

Téma práce, jeho vhodnost a náročnost

Disertační práce předložená k obhajobě Mgr. Bc. Kateřinou Heřmanovou je zaměřena na téma značně tradiční. Problematika věcných břemen, resp. konkrétněji služebností, představuje stabilní součást úpravy věcných práv stojící vnitřně na základní konstrukci mající své pevné kořeny už v právu římském. Jde tedy o institut dlouhodobě známý a rozebíraný. Daná východiska jsou pochopitelně určující při bližším zpracování dané materie v podobě disertační práce. Nejde přitom o východiska, která by v samotném základu práci disertantky ulehčovala, spíše naopak. Je patrné, že její úsilí je na jednu stranu na elementární úrovni podepřeno více méně konstantním přístupem právní nauky, na stranu druhou však tradičnost tématu a jeho zmíněné dlouhodobě dané základy značným způsobem ztěžují individuální tvůrčí přístup, jakož i potenciální objevnost učiněných závěrů. Ani jedna z uvedených obtíží však jistě neznamená, že by téma neposkytovalo dostatečný prostor pro samostatné kvalitní zpracování v podobě disertační práce. Je totiž patrné, že právní úprava služebností není rigidní a neměnná. Zřetelně to plyne z podoby jejich vymezení ve stávajícím občanském zákoníku v porovnání s jejich strohým a značně přehledovým pojetím v zákoníku č. 40/1964 Sb. Řádově násobný nárůst úpravy jasně naznačuje, že k zákonnému vymezení služebností lze přistoupit různým způsobem, s různou mírou detailnosti a za použití řady nových (resp. mnohdy staronových) konstrukcí a pravidel. Je tak zřejmé, že již jen detailní a zevrubná analýza stávající právní úpravy služebností v občanském zákoníku by byla více než dostatečným námětem pro disertační práci, zvláště pak u vědomí skutečnosti, že doposud podaný literární výklad k dané úpravě není rozhodně vždy jednotný a vyčerpávající.

II.

Cíle práce a její systematika

Je zřejmé, že uvedených východisek si byla při zpracování zvoleného tématu vědoma i autorka posuzované práce. Hned v úvodní partii vymezuje několik základních cílů své práce. V nejobecnějším smyslu mezi ně patří zejména poskytnutí ucelených informací o obecné úpravě služebností včetně jejich historického vývoje. Hlavní důraz má být přitom kladen na tuzemskou právní úpravu (byť se práce nevyhýbá ani komparatistice) s deklarovanou přínosností zejména pro českou právní vědu. Současně si je však autorka vědoma rozsahu takového úkolu a jeho náročnosti. Opakovaně proto dodává, že cílem není úplný, komplexní a vyčerpávající výklad celé úpravy služebností (s. 12 a 14), neb ten by značně přesahoval obvyklý rozsah disertační práce. Tento přístup je třeba jednoznačně

kvitovat. Je totiž zřejmé, že disertační práce má přinášet hluboký průnik do problematiky a nikoliv jen povrchní povšechné či snad jen přehledové seznámení s určitým institutem. Je však současně patrné, že na autorku by tento přístup kladl poměrně velké nároky. Základním vystávajícím problémem je udržení vyváženosti výkladu, jasné a přehledné stanovení jeho struktury a současně i vymezení zásadních otázek, na jejichž zodpovězení chce upřít svou bližší pozornost. Šest takových otázek vymezuje na s. 16 práce (byť ve skutečnosti si klade otázek více neb tyto otázky dále člení do dílčích podotázek). Z jejich vymezení je patrné, že práce by měla být zaměřena především na základní teoretické vymezení institutu služebnosti počínaje například samotným vymezením pojmu služebnost přes rozbor začlenění do systematiky věcných práv až k vymezení předmětu služebnosti, či ke zvážení relevantnosti stávající podoby členění služebnosti v komparativním srovnání atp. Podané vymezení základních zkoumaných otázek nelze nic vytknout. Jde nepochybně o problémy zasluhující bližšího rozboru. Současně jde o otázky, na kterých může autorka plně prokázat svou odbornou zdatnost a erudici (za poněkud překvapující je možné označit snad jen to, že na většinu takto položených otázek hned v zápětí ve stručné a zobecnělé podobě odpovídá; nenechává tak čtenáře v napětí, jaký je její základní pohled na položené otázky až do závěrečného shrnutí, jak je obvyklé).

Snaha o nalezení odpovědi na položené otázky se pak prolíná celým textem posuzované práce. Jeho základní rozvržení do šesti hlavních částí sice v úvodu položeným otázkám neodpovídá, jde však o jasný důsledek snahy o souvislé monografické zpracování vyčleněného tématu, které lze v případě disertační práce hodnotit nepochybně kladně. Její samotné základní členění je pak možné označit jednoznačně za přehledné a gradující. S ohledem na východiska naznačená již v úvodu tohoto posouzení je přitom zřejmé, že nalezení náležité struktury výkladu představovalo nutně jednu z největších výzev posuzované práce. Dílčí postřehy lze snad mít jen k členění na nižší úrovni. Lepší orientaci čtenáře by patrně občas prospělo hlubší členění do podkapitol nižší úrovně. Místy má pak členění určitou rozvolněnou soudržnost. Například kap. 4.4.1 pojednává o vzniku služebností rozhodnutím orgánu veřejné moci, zatímco kap. 4.4.2 o zřízení služebnosti při zrušení spoluvlastnictví, ve své podstatě tedy též o zřízení na základě rozhodnutí orgánu veřejné moci (stejně tak jako i kap. 4.4.3 zaměřená na zřízení nezbytné cesty). V určitém smyslu ze systematiky poněkud vybočuje např. i kap. 4.5 vznik služebnosti k lesnímu pozemku.

III.

Odborná úroveň práce, obsahové připomínky

Práce je zpracována na velmi dobré odborné úrovni. Autorka jasně osvědčuje přehled ve zkoumané problematice odpovídající standardům absolventa doktorského studia. Výklad je možné označit v souhrnu za vyvážený, jakkoliv je při bližším pohledu zřejmé, že konkrétním vybraným otázkám je věnována v kontextu práce jako celku hlubší pozornost. S takovým přístupem je možné se setkat např. v rámci výkladu zaměřeného na dělení služebností, v případě rozboru služebnosti nezbytné cesty, či na tuzemské poměry v nebývale detailně podaném výkladu zaměřeném na tzv. lesní služebnosti. Disertantka při zpracování využila všech tradičních metod právní vědy. Zaujmu především rozsáhlé poukazy na historické právní úpravy (byť by místy práci možná prospělo poněkud méně římského práva; zvláště skáče-li autorka z římského práva v dalším odstavci rovnou do aktuální úpravy) a hojně využívaná metoda komparační. Autorku je třeba pochválit zejména za to, že ne zvolila přístup městnající komparaci do jedné vytržené kapitoly. Čtenáře seznamuje s řešením v jiných právních rádech průběžně tam, kde je to z pohledu výkladu přínosné. Za velmi přehlednou a pro čtenáře obohacující je v tomto směru možné označit zejména pasáž zaměřenou na typologii věcných břemen ve vybraných evropských občanských zákonících (srov. kap. 2.4.6).

V případě oponentního posouzení je očekáván především poukaz na některé sporné momenty resp. obsahové nedostatky odevzdaného textu. V případě posuzované práce jde v tomto směru o výhrady převážně dílčího rázu. Autorce je možné vytknout občasnou dílčí nepřehlednost, resp. skokovitost výkladu. Příkladem mohou být některé pasáže úvodního výkladu o obecném vymezení služebností, kde disertantka nechává občas čtenáře poněkud pozadu za tokem vlastních myšlenek. Jiným příkladem může být pojednání o ochraně práv ze služebnosti. Autorka zde rozebírá jednotlivé varianty žalobních nároků, ve svém výkladu se však na některých místech poněkud neobratně vrací od již konkrétních otázek k obecným východiskům (srov. např. text na s. 85). Výklad tak není vždy podán očekávaným gradujícím způsobem, což opět poněkud ztěžuje orientaci čtenáře.

Jak pak pochopitelné, že některé v práci traktované myšlenky by zasloužily bližšího vysvětlení. Příkladem může být vyjádření o možnosti zřízení služebnosti jen k pozemku a k osobě (s. 18), s tím, že dále je rozebírána skutečnost, že dle dnešní úpravy je možné zatížit i jiné věci než jen nemovitě. Čtenář by patrně stál i o bližší vymezení vztahu práva pastvy a napojení pozemku oprávněného na pozemní komunikaci (s. 28). Jinde zase (s. 100) autorka kupříkladu uvádí, že možnost vzniku služebnosti nelze zaměňovat s výprosou, kterou vymezuje tak, že někdo například nebrání užívání svého pozemku a umožňuje sousedovi, aby ho užíval jako cestu. V poznámce pod čarou pak rozlišuje mezi výprosou a obligační smlouvou. Vkrádá se tak otázka, zda autorka výprosu považuje dle stávající úpravy za obligační vztah nebo jen za „projev dobré vůle“, tedy de facto společenskou úsluhu. V návaznosti se pak lze ptát i na to, zda může výprosník vydržet služebnost za podmínek mimořádného vydržení (s. 101). Některé vyjádřené závěry by pak jistě byly vhodným námětem pro rozsáhlejší diskuzi. Příkladem může být tvrzení, že služebnosti, a to ani ty vztahující se k pozemkům, nejsou věcí nemovitou (s. 28 a 201). Uvedené tvrzení autorka činí u vědomí definice věci jako takové, resp. věci nemovitě. Zdůvodňuje jej formulací § 979 ObčZ, dle kterého se ustanovení věcných práv použijí na věci hmotné i nehmotné, na práva však jen potud, připouští-li to jejich povaha a neplyne-li ze zákona něco jiného. Je nepochybně diskutabilní, zda dané ustanovení doplňuje samotnou definici věci nemovitě, nebo pouze určuje rozsah aplikovatelnosti určité části úpravy občanského zákoníku jen na určité kategorie věcí atp.

Některé otázky autorka v práci víceméně pomíjí, ač se jedná o výseč problematiky, kterou si sama zvolila k bližšímu rozboru. Příkladem může být výklad věnovaný ochraně práv ze služebností, kterému disertantka věnovala celou část třetí své práce. V úvodu svého výkladu shrnuje prostředky ochrany dle předchozího občanského zákoníku a následně zmiňuje odkaz na možnou ochranu služebností dle § 1040 až 1043 stávajícího ObčZ. Zmiňuje i rakouskou úpravu a značnou pozornost věnuje římskému právu, formulaci žalobních petitů (o kterých pojednává i dále v jednotlivých podkapitolách), legitimnímu očekávání soudních rozhodnutí či svépomoci. Blíže však nezmiňuje možnost posesorní ochrany držby dle obecné úpravy držby a nevrací se k ní ani v dalším výkladu. Větší pozornost tak paradoxně věnuje § 5 předchozího občanského zákoníku a nikoliv příslušným ustanovením stávajícího občanského zákoníku, které jej nahrazují. Poněkud ucelenější rozbor by jistě zasloužila například i problematika zákonných služebností, resp. služebností vzniklých na základě rozhodnutí. Autorka má k této problematice, která nepochybně patří z pohledu pojmového a teoretického uchopení v materii služebností k nejobtížnějším, poněkud ambivalentní postoj. Jejich začleněním pod služebnosti se zabývá již na s. 62, kde uvádí, že se vymykají charakteristice služebností jako soukromoprávního zatížení. V rámci výkladu o nabytí služebnosti pak nejprve dodává, že služebnosti mohou vznikat i na základě veřejnoprávního předpisu přímo ze zákona nebo na základě úředního rozhodnutí, ale nejde dle ní *o služebnosti ve vlastním smyslu slova, ale o zákonné omezení vlastnického práva navazující na*

§ 1013 OZ (s. 101). Nejedná se tedy dle ní o soukromoprávní oprávnění, ale o veřejnoprávní omezení vlastnického práva. Na s. 123 se však k dané problematice znovu vrací a blíže rozebírá jejich vznik v rámci samostatné podkapitoly zařazené mezi ostatní pojednání zaměřená na nabytí služebností. I zde v úvodu zmiňuje spornost zařazení mezi služebnosti v soukromoprávním smyslu, nicméně další výklad je již zaměřena na vývoj této varianty služebností, jejich zápis do veřejných seznamů atp. Obdobně na s. 144 konstatuje, že legální věcná břemena jsou institutem svého druhu náležitým do oblasti veřejného práva, současně však dodává, že v kontextu historického vývoje lze v případě věcných břemen ex lege shledávat stírání rozdílu mezi služebnostmi upravenými v občanském zákoníku a služebnostmi, které jsou zřizovány na základě různých správních předpisů. V dalším výkladu se pak již zaměřuje na vybrané případy takových zákonných věcných břemen dle veřejnoprávní úpravy. Je tedy patrné, že rozboru této problematiky by svědčila o něco větší konzistentnost a určité sjednocení s tím, že by mělo dojít pokud možno k jasnému vymezení případných odlišných znaků těchto služebností, jakož i příslušnému rozboru použitelnosti stávající soukromoprávní úpravy na dané varianty zákonných služebností. Nutno jen dodat, že se vznikem služebnosti přímo ze zákona počítá výslovně i občanský zákoník v § 1260 odst. 1 (má tedy jít nepochybně o služebnosti ve smyslu občanského zákoníku).

IV.

Formální a jazyková úroveň práce

Formální úroveň zpracování je velmi dobrá. Odevzdaný text je přehledně a jednotně formátován a členěn. Na odpovídající úrovni je i stylistika autorky. Občasné jsou pouze překlapy (např. s. 138 – *nález Ústavního soudu č. 88/4998 Sb.*; s. 77 – *rozhodnutí správní správy*; s. 98 - § 1260 – 1626 aj.), formulační neobratnosti (např. s. 58 – *legislativní zmetek*; s. 63 – *...rozděleny do čtvrtého pododdílu nazvaném*; s. 142 – *Vznik služebnosti ex lege může vzniknout dvojím způsobem...* aj.) či dílčí neodborná vyjádření (např. s. 44 – *...obsahem služebnosti není pouze služebná věc...* aj.). Ve svém souhrnu však jde vzhledem k rozsahu práce o jevy zcela partikulární a počtem značně ojedinělé. Je třeba naopak konstatovat, že se autorce daří ve zcela převážném rozsahu práce vyjadřovat velmi kultivovaným srozumitelným způsobem, při němž rutinně užívá přiléhavé právní terminologie. Stylistickou obratnost autorky je možné nesporně považovat za jedno z pozitiv odevzdaného textu.

Kladně je třeba hodnotit i práci s odbornými zdroji. Autorka jich v průběhu vytváření práce shromáždila více než reprezentativní vzorek, ať již jde o tuzemské či zahraniční prameny literární nebo o výstupy judikatorní. S těmito zdroji následně pracuje v intencích citační etiky, což jasně dokládá i obsáhlý a bohatý poznámkový aparát, jímž je práce opatřena.

V.

Závěrem

Vzhledem k výše učiněnému posouzení je možné konstatovat, že autorka odevzdala práci, která odpovídá kritériím kladeným na závěrečnou práci v rámci doktorského studijního programu. Výhrady učiněné příkladmo ke struktuře práce a jejímu obsahu jsou pouze dílčího rázu a celkově dobrý dojem z práce nijak výrazněji nenarušují. Autorku je naopak třeba pochválit za to, že téma svým rozsahem dalece překračující možnosti vyčerpávajícího zpracování v rámci práce disertační zúžila způsobem, který ve svém souhrnu nepůsobí umělým či násilným dojmem. Zaměřila se přitom na řadu sporných

otázek, resp. otázek, kterým je v nauce věnována pozornost spíše omezená či nedostatečná. Mnohé její rozборы je možné hodnotit jako podnětné a obohacující stávající výklad institutu služebnosti. S ohledem na vše výše uvedené je tedy možné konstatovat, že autorka ve své disertační práci

prokázala schopnost samostatné tvůrčí práce v oboru občanského práva a disertační práci tak lze doporučit k obhajobě.

V rámci rozpravy vedené v souvislosti s obhajobou disertační práce by se autorka mohla blíže zaměřit například na následující otázky:

- 1) Dle § 1262 odst. 1 ObčZ platí, že vzniká-li služebnost k věci zapsané do veřejného seznamu na základě jiné právní skutečnosti, zapíše se do veřejného seznamu i v takovém případě. Jak je to se zápisem zákonných věcných břemen? Měla by být zapisována dle daného ustanovení i všechna zákonná věcná břemena?
- 2) V práci je zmíněna potřeba prostorové souvislosti oprávněného a zatížené pozemku. Z čeho tento požadavek plyne a je možné zřídit služebnost *in rem* v případě pozemků značně vzdálených (např. desítky kilometrů) a nemajících společnou hranici?
- 3) V práci jsou blíže zmíněny služebnosti vztahující se k lesním pozemkům. Pozemek určený k plnění funkcí lesa lze zatížit pozemkovou služebností, služebností pastvy nebo služebností braní lesních plodů jen smlouvou, pořízením pro případ smrti nebo rozhodnutím orgánu veřejné moci. Vyplývá z daného pravidla, že k lesním pozemkům mohou zcela volně vznikat osobní služebnosti, nebo je třeba naopak vykládat dané ustanovení restriktivně tak, že jiné služebnosti (a jiným způsobem) k lesním pozemkům vznikat nemohou?
- 4) V práci je na několika místech poukazováno na problematičnost užívání pojmu *pozemek* v úpravě služebností, které znesnadňuje určení, zda lze daná pravidla užít i na jiné nemovitě věci (např. s. 38). Nepřináší řešení tohoto problému z větší části ustanovení § 3023 ObčZ?
- 5) Musí charakter věci odpovídat povaze sjednané služebnosti již v okamžiku jejího zřízení?

V Plzni dne 26. července 2022

doc. JUDr. Jindřich Psutka, Ph.D.